

Չորրորդ հատորը հրատարակուե-
լէն ետքը բաժանորդ-ովթիւնը պիտի
գոյուի :

ՏԱԽԻԼԻՑԷ

Ձաթը ալիի սատարագամի, կէշէն ճիւղման իրթնի կիւնի մայէյնը Հիւ-

մանունն աղիմէթլէ, պիր խալի միւտ- տէթ հուզուրու հազրէթի Յէնիեա-

րիտէ պուրուսուռ տուր : —Հիւմա կիւնի, սելամբը բէսմի ալիսինտէն սոնրա, էվգաֆը հիւմա-

նուն նազըրը տէվլէթլու թիւտի բա- շա հազրէթլէրի պիր պուսուգ սաաթ

գատար հուզուրու թատիշահիտէ պու- լունուպ ֆէվգէլատէ մազհարը իլթի-

ֆաթ պուրուսուռ տուր : —Պու սէնէ մէքթէպի միլթիլտէն

ոն սէթիլէֆ, պատէլ իմթիհան շէհա- տէթնամէթլէրին ալթըլար, վէ պուս-

լար կէշէնլէրտէ հուզուրու հազրէթի սատարէթլէնաշիլէ չըգարագ, մազ

հարը իլթիֆաթ օլմուշար տըր : —Իուսիա իմթէրաթու հաշմէթլու

Ալէքսանտը հազրէթլէրին պիրա- տէլէրի կրան Տիւք Նիքօյա ճէնապլէ-

րին Տէրսաաաաթլէրտէ պուսուսուգ- լարը միւտուէթլէ, հազրէթլէրտէ օ-

նունանիլթիֆաթ վէ իշթիլարմաթլէ ֆաթիգատէն տօլաեթ, Բուսիա իմթէ-

րաթօրու հաշմէթլու Ալէքսանտը հազ- րէթլէրին հասըլ օլան մէմուռնիլէթ

—Հաֆթա իլինտէ, պիրի կէնէ տի- կէրի իլթիեաթ իքի Բուս Բաթաթը,

սահաթ ալմագ իլին չարչուտա պիր սահաթճը տիւքթէնընա կիրէլէր,

կէնէ Բաթաթ Էվլէլ Էմիլտէ, իտէնէթ ալագ ու իլթալէրտէն քէնտիսինէ տէ

պիր շէյ չըգարագաթ իլին, սահաթճը- եա կէօզ վէ գաշ իշարէթլէրի իլէ ան-

լաթըր : —Պատէհու ալթը Էիւզ զշ. տէնէլին- տէ Էլինտէթի իլթէնտիտէ սահաթճը

տէթլէ լիւրաեա պէտէլ սահաթճը եա թէր իլթմէթ իլին ճան ու տիլտէն իլ-

թիեաթ Բաթաթը գանտըրը, Էլ հասըլ մէթլուսնաչար պուսուս Բաթի օլարագ,

ալթը լիւրա տահա իւսթէ վիրի, վէ պէնէնտիլթիլտէն օն լիւրալթ տիլէր պիր

սահաթ իլթիլ Բուս իտէլլէր : Տիւքթէնտէն չըգարագաթը Էլ հասըլ

տէ Տիլլէթեաթ կէնէ Բաթաթ սոզլուրթ- տուր իլթմէթ իլին իլթալէրտէ

Տիւքթէնտէն չըգարագաթը Էլ հասըլ տէ Տիլլէթեաթ կէնէ Բաթաթ սոզլուրթ-

տուր իլթմէթ իլին իլթալէրտէ Տիւքթէնտէն չըգարագաթը Էլ հասըլ

տէ Տիլլէթեաթ կէնէ Բաթաթ սոզլուրթ- տուր իլթմէթ իլին իլթալէրտէ

ճէթէգատիլմիթի օլունտուրու մա- լիւմ տիւր, ֆաթաթ պու պուսուլա-

րէն իլինտէ Էն կիւզէլի վէ պաշլըճա Էն ֆաթիլտէլիսի, չիւքթէնիլ օլարագ,

պուսուսա ագաթմ հագգընտա օգու- եանլարմըլտ մալիւմաթ վիրմիլ օլ-

տուրլուսուգ կէօզ Տէթիլ Մ. Ֆիլէրին իծատը տըր : Միւսալիլէյ Մահիլ թա-

պիւզ, ապա ալթիլտէլ իծար իլթմէթ- սիլլին վէ իլաճ վիրմէթսիլլին, քեաֆ-

ֆէյի կէօզ իւսաթալթլարըն Էլիլթէթ- մէնէ վէ Էօնիլնիւ ալմտա պիրէպիր

պիր թարթ պուսուլա տուր, վէ պու- թաթիլ Էն պաշլա պիր շէյ օլմաեթպ,

իլա հէր պիր կէօզ իսաթալթլարն ալ- րը ալթը պիրէր զիլթըյմէթ կէօզիլթ

ուլտուրմաթ տըր, մէթլիւր կէօզիլթ- լէրէ ինկիլթէրտա, Ֆրանսա վէ Ալ-

մանտա պիրէլթէրտէ տաթմէն իսաթա- կէօզլէրին, ալթիլթա, ապա իսաթա-

լթ կէօզմէթիլ կէօզլէր կիպի Էյի իլթ- միլ տըր : Իմիլ, զըսա կէօրիւր, վէ ուֆագ-

շէյլէրի եագընտան կէօրէմէյիլ, իլ- լա ուղագտան կէօրիւր, վէ կէօզլէրի

Էօրլուսուգ, պուսուսագ կէօրիւր վէ իսաթա ալտալար իլին, միւսալիլէյ

կէօզ Էնթիլին իլթմանպօլա պու- լունտա պիր պալիլ տըր : Մ. Ֆիլէր,

տէ, աճիլլէրի մէքթէպլէր իւղէրինէ պիր նութը իլթիլի կիպի, իւսիլի-

տարտա Էնիլ ինչա իլթիլթիլէն պիր ուֆագ վէ կիւզէլ թէպթըտա տալիլ

թէնէմիլ իտէն ճէմիլլէթտէ, Էվլէլ- լա Պաուստեան Էֆէնտի, պատէհու

Օգսէն Էֆէլտի, սոնրա Ոսկանեան Թա- կիւր Էֆէնտի, վէ ալթէհու աճիլլէրի

պիրէր նութը իրաթ իլթիլլէր, վէ հէր նութըն իլթիլալթնտա, իլիտան օ

հոճաթ միւսիլ Լիսթ Բիտան Էլալթը տըր : Մէթլիւր ճէմիլլէթտէ, օնտան զի-

եաթէ ֆաթիլթա վէ իլթիլ զատար զէվաթ, վէ հաթիլ Պեր. Արիստակէս

սրբազան վէ Ստեփան Բաշա հազարա- թը հազըր պուսուլալար տըր :

Կէշէնլէրտէ իլան իլթիլիլթիլ, վէ վէհ. Կաթիլիլիս հազրէթլէրի հիմմէ-

թիլլէ Բուստա, Պէյոլլու Հայ հա- թիլլէրտէ կէնէ իլին թօլալարմըլ օ-

լան իլթիլ պին իրաեա եագըն իեանէ- նին, պու տէֆա Պէյոլլու Թալ. խոր-

հուրգուտա թէպիլմէ հիմմէթ իլթիլի- կի, մալթիլլէրիլէ մէսմիլիլթ օլմուշ

տուր : Իլթիլլէր Էլ իլթիլլէր, օնտան զի- եաթէ ֆաթիլթա վէ իլթիլ զատար

զէվաթ, վէ հաթիլ Պեր. Արիստակէս սրբազան վէ Ստեփան Բաշա հազարա-

թը հազըր պուսուլալար տըր :

ԹԻԻՃՃԱՐԻՅԻ

Իլթիլլէր 1 նոյեմբեր Միլիլիլ Նիու Օրլէան Բաթիլլու, Էլնա 10 1/2 Պու կիւնիլ տաթը 12,000 պալէա

Բիաթա տուրիլու Մէվհուտ մալ, 95,000 պալէա Հաֆթա տաթը 467,000 պալէա

ՍԱՐՐԱՅԻՅԻ

Ինտար 2 նոյեմբ. Էսհաթը Ուսուլի 85 1/2 1889 իսթիլլարը 62 1871 իսթիլլարը 71

Բարիս 2 նոյեմբ. Էսհաթը ուսուլի 84 65 ԳԱԼԹԱ ԲԻԱՅԱԼԸ Էս. Ուս 21 հոկտ. ալթալար 88-29

» » 25 » սապուս ալթալար 88-32 » » » տաթիլ 8 1/2 88-50 Բէրօր 2 1/2 5 Բարսյ

Իսթիլլարը 1883 587- 1885 587-1/2 1889 511-5/4 Սուլթիլ թէնիլալ ագաթիլլարը 11-54 Գոլտի 16-06

Շիլլիլալթիլ թէնիլալ զուր. Բէա 181- Թրալիլ ճիւղէլլէր 1885 զ. Իսթիլ Սուլթիլ Սուլթիլ թիլլար 9 3/4 10 Ստալիլ պալթաթ ագաթիլլարը 7-1/2

Ճիւղալ զոն տըլթիլլար 2 Էսթիլ Ա.Գ.Շիլլիլ ԲԻԱՅԱԼԸ 25 ՀՈՍԵՍԻԲԻ Ինկիլիլ լիւրալ 110-00

Ֆրանսալ ալթիլլու 87-12 Բու 88-20 Գըրմիլ ալթիլլու 81-25 Պէկալ միլթիլլէր (ֆարըլ 1-12 Պէկիլ ֆարըլ 4-26 Մէթալթ 5-56 Պազըլ 119-1/4 Կէլլէլ զուր. սոնթիլ 0/0 17/8 Աղէլ ֆալիլ 8 1/2 9 0/0

Իսթիլլէր ԵՊԻՍԿՈՍ ՍՈՒԼԱՆ ԳԱՐԱՐԱԶԻԼԸ Ալթիլթա իմթէրաթօրլուսի իլթի

գըմը, Էանիլ, Ալթիլթա վէ Մահա- լիլթալան հարպ պիւտէնի հագգըն-

տա ալթալան միւսաթէլէ հէնկեաթնտա Գօնիլ Ստարալիլին, Բէլթաթա Բէլթ-

թալ մէլիլ իլթիլ Էֆիլթիլ հուզուրու- տա իրաթ իլթիլլէր նութըլու, Էնէ-

պի մէթալթիլթա ֆիլթիլթիլ իլթիլ- զալ զըլմըլ տըր : Իլ իմթէրաթօրլարըն

միւսաթաթնտան սոնրա, Ալմանեանը քեաթիլլէր զալթիլթալարըն, սուլ

ու սալահէն պաթը գալաճալթ սուրէ-

պէշ էվլատ Բէտէրի օլան Ֆրէտէրիք Քօթօն իսմինտէ պիր ատամբաթ Թէք- րաքէն էվլէնմիշ օլտուղու իշին ախղ ու կրիթթի օլունուր :

Մէրգուլա էվլէնտիկինտէն պիր վազըթ օօնրա, պու սօն գօճասը, իւշ էվլատարը, յա, վէ պէրապէրլէրինտէ Ժօզէֆ Նօթրաա իսմինտէ պիրտէ միւս- թէճէր վէֆաթ իտէրլէր : Կէրէք պու տէֆա վէ կէրէք պուլտան ագտէմէօլ- միւշ օլանլարըն քեաֆֆէսի տէ, նա- չէրլէր իւզէրինէ իծրա օլան թէֆթիշ- լէրին թազգըգաթընա նէգարէն, գան պօղուգըլուղունտան էօլմիւշլէր տիր :

Պինաէն ալէյճ Մարի Անն Բօթա, իւշ նէֆէր գօճալարըն, վէ օն տէօրթ էվլատարըն, վէ վալէտէսինի վէ Ժօ- զէֆ Նաթրաաք ղէհրլէրմիշ տիր տէյի ազվ օլունարագ, տափասը մաճքէմէ- յէ հէվալէ օլունմուշ տուր :

ԳԼՈՒԽ 22

Բուսթիկիլի յաղթուլ իւնը, 1536— Սէ իշխանի մեծ արարքները—նորա մահը, 1576—Թագաւորին մահը, 1577

(1536էն 1577)

Տաաք տարի վերջը Գրիսիինին նման ուրիշ մեծ կռիւ մ'ալ եղաւ. բայց այս անգամ Եղուարդ Թագաւորն Անգ- ղիսի մէջ գտնուելուն սե իշխանը մի- նակ մնացած էր :

Գաղղիացւոց Ֆիլիք Թագաւորը մե- ուած ըլլալով, իր որդին Յովհաննէս Բ. իրեն յովորդեց : Յովհաննէս վաթսուն հազար զօրքով, որոնց մէջ էին նաեւ Գաղղիոյ բոլոր արքունի իշխաններն ու ամենաբաշտ աղետակները, Սէ իշ- խանին դէմ քաղեց :

Սէ իշխանը ութը հազար հոգիէ բաղկացեալ լիւրք բանակաւ մը, բուն իր հօրը կառքով իր նահանգին ճամբուն վրայ էր, երբ Յովհաննէս Բուսթիկիլի հարաւային բարձր տեղերէն իր վրայ հասաւ :

Երբ իշխանը տեսաւ թէ այն ահա- գին բազմութեան իր պղտիկ բանակա- լը դէմ դնել պէտք է, երբէք չի վախ- ցաւ, այլ միայն սա խօսքն ըրաւ. «Աստուած է իմ օգնականս. պէտք է որ ձեռքէս եկածին չափ կռուիմ : Ա- սով Գաղղիոյ Թագաւորը և անոնցմէ խիստ չափը գերի լռենելով զարմանա- լի յաղթութիւն մը չահեցաւ :

Յովհաննէս Թագաւորը իր յաղթուե- լուն վրայ սաստիկ տրտմած ըլլալուն Սէ իշխանը, որ իր քաջութեանը չափ ալ համեմատ ու վեհանձն էր, զանի մը- խիթարելու համար ամեն ջանք ի գործ դրաւ. յիշենելով իրեն իր գերի բեռ- նուէրէն առած գործած խել մը յող- թութիւններն :

Սէ իշխանը Յովհաննէսի հետ սեղան չէր նստէր, այլ զանի այնպիսի մեծ յարգանքով կը մեծարէր, որպէս թէ նա իր հայրը եղած ըլլար. և երբ Անգղիա ալ վերադարձաւ, փոխանակ յաղթա- նակաւ գերի բերող յաղթողի մը նը- ման երևի ուզելու, Գաղղիացի Թա- գաւորը առ ի պատիւ իր զինուորական գեղեցիկ և ճերմակ ձին հեծցուց, և ինքը սե մատաղածիկ (միտիլի) մը վը- րայ հեծաւ :

Սէ իշխանը թէպէտ կը ջանար իր աղին գործերը ծածկել, բայց չի կրցաւ, և իր հպատակներն զինքը ա- լելի անոր համար կը սիրէին, որ իր բրածները մեծ բանի մը տեղ չ'էր դը- նէր :

Բայց և այնպէս, եթէ այս շատ մեծ յաղթութիւններ չահած պատերազմին վրայ խորհելու ըլլամք (Անգղիացիք) մեծ անխառնութիւն մը կը դտնենք :

քանզի այս պատերազմը սա ճամբով սկսուած է : Ֆիլիք Զ. ին նախորդ ե- րեք Թագաւորները, Եղուարդի հօրեղ- բայրներն էին : Երբ ասոնց երեքն ալ առանց մանջ զաւակ ունենալու մեռան, Եղուարդը բաւ թէ՛ ալ հիմա պէտք է որ Գաղղիոյ Թագաւոր՝ ինքն ըլլայ : Բայց Գաղղիացիք Ֆիլիքը ընտրեցին, որ իրենց օրինաց համեմատ աւելի ի- րաւունք ունէր Թագաւորելու, թէ- պէտէ Ֆիլիք Եղուարդի չափ Գաղղիոյ Թագաւորական ընտանիքին հետ մօ- տէն ազգականութիւն չ'ունէր :

Ասոր վրայ Եղուարդ պատերազմ բացաւ, որ երեսուն տարի տևեց, և Գաղղիոյ ժողովրդին գլխուն անհամար չարիք հասուց, քաղաքներն կործա- նեց, և իրենց հողը՝ բանակներուն շարունակ առաջ և ետ երթալով, պաշարու մնեցով և պատերազմներով և անբախ դարձաւ :

Անգղիացիք կը կարծէին թէ կատար- եալ իրաւունքը իրենց Թագաւորինն է, և անոր յաղթութեանց վրայ այն- չափ կը գոռոզանային որ, պատերազ- մական ծախքերուն համար պէտք ե- դած բոլոր ըստակը կամովին կուտային իրեն, և Գաղղիան յաղթելու նպաս- տող ամէն յատակագիծերու եռանդը- եամբ կը հպատակէին :

Սէ իշխանը երկրին մեծ մասը նը- ուսճեց, և Թագաւորական փառքով հարաւային—արևմտեան մասին տիրեց, և Պօրտօի մէջ պալատ մը շինեց իրեն համար :

Բայց դժբաղդութիւն մ'է յիշել, որ երբ Անգլիան Բեթթօ կոչուած Գաս- թիլի Թագաւորն իր հպատակներէն վախճուելու համար թախանձեցին զՍէ իշխանն որ Բեթթօյի օգնութեան դիմէ, և ինքն ալ Սպանիա արշաւելով հօն ուրիշ մեծ յաղթութիւն մ'ալ չա- հեցաւ, և զԲեթթօ վերստին իր գա- հը նստեցուց, այս վատթար Թագա- ւորը (Բեթթօ) փոխանակ իր ազատչին երախտագիտութիւն յայտնելու, զանի թուաւորեց, և Անգղիոյ զօրքերը ա- նօթի մեռցուց :

Սէ իշխանը այս արշաւանքէն հոգ- նելով և շատ չարիք կրելով բոլորովին իւր առջի վիճակը կորսնցուց, և ծա- րապէս հիւանդանալով վերջապէս իր բուն երկիրը վերադարձաւ. բայց հոն ամեն բան փոխուած տեսնելու ջաւն ունեցաւ :

Բարի Ֆիլիքիւք Թագուհին մեռած էր, և Եղուարդ Գ. առաջուան պէս ոչ կը յարգուէր և ոչ ալ կը սիրուէր. այն- պիսի գէշ մարդոց ու կանանց հետ յա- րաբերութիւններ ընելուն համար, ո- րոնք օրինաց հակառակ ամէն բան ը- նել կուտային իրեն, որպէս զի բոլոր ուղածին կարենան ձեռք բերել :

Իշխանը ուրիշ պատերազմ մ'ալ ը- րաւ Անգղիոյ համար—բայց ոչ թէ պատերազմական պաշտի, այլ խորհրդ- դարանի մէջ— : Զինքը մահուան ան- կողմէն հանելով խորհրդարան տարին, որպէս զի կարենայ իր հօր չար խոր- հրդակներուն յատակագիծները ջնջելու օգնել, և օրինաց հպատակել ուղղ առնէնքը պաշտպանել :

Քանի մը շաբաթ վերջը, 1576 յու- նիսի ութերորդ օրը, իշխանը իր վեր- ջին շունչը վիճեց, և ազգը իր վրայ այն- պէս ողբաց, իբր թէ իւր քաջութիւնը տանիք դաւակ մը կամ եղբայր մը կո- րուած ըլլար :

Խորհուրդներու մէջ ամենախիմաստուն և պատերազմի մէջ խիստ քաջ եղող մը մեռաւ. ո՞վ պիտի կրնար յաջոր- դել անոր :

Եղուարդ իր որդւոյն մեռնելէն վեր- ջը միայն տարի մը ապրեցաւ : Ասի իր վերջին օրերը շատ ցաւալի կերպով ան- ցուց. իր բուն ընտանիքէն մարդ մը չկար քովը, և իր անարժան սիրելինե- րը, որոնց վրայ վստահացած էր, իր վերջին վայրկեանին ամեն ունեցածնե- րը կողոպտեցին, և 1577 յունիս 21ին, թողուցին զինքը որ առանձին մեռնի :

Եղուարդ վաթսուներորս տարեկան մեռաւ, յիսուն տարի Թագաւորելով :

Աչակերտ
Փանոսեան վարժարանի
Յ. Բ. Պոյաճեան

ԳԼՈՒԽ 23

Եղուարդ Գ. ի ժամանակի նշանաւոր դէպ- քերէն և մեծամեծներէն ոմանք :

Եղուարդ Գ. ի Թագաւորութեան վրայօք՝ արդէն պատմութեանէն և իր խել մը պատերազմներէն և յաղ- թութիւններէն ի զատ զորս մի առմի հօս նկարագրելն աւելորդ կըլլայ, կան նաեւ յիշուելու արժանի քանի մը բա- ներ, որոնց գլխաւորն Գալէի առնուի- լըն է՝ զոր Անգղիացիք երկու հարիւր տարիէն աւելի իրենց իշխանութեան տակ պահեցին, անոր միշտ մեծ յարգ- ընծայելով. վրան զի Գալէ Անգղիա- ցւոց համար բանալի մ'էր՝ որով կըր- նային ուղած ժամանակին Գաղղիա մտնել :

Կրէստի պատերազմէն անմիջապէս ետքը Եղուարդ Գալէն պաշարեց, քա- ղաքին ժողովուրդը քաջութեամբ ինք- ղինքնին պաշտպանեցին մինչև որ քաղ- քին մէջ՝ ալ ուտելիք չի մնաց :

Ուստի տաանկմէկ տարի անցնելէն վերջ՝ երբ ամեն ուտելիք հատաւ, մին- չի անգամ չունենր ու մուկերը, և ալ անօթութենէ մահուան դուռը հասած էին, ան ատեն պարտաւորեցան իրենց դուռները բանալու Անգղիական զօ- րաց :

Թագաւորը սաստիկ բարկացած ըլ- լալով զինքը անչափ երկար ատեն Գա- լէին առջև սպասեցնելուն համար, յայտարարեց թէ չի պիտի գթայ բը- նակցայ և ոչ մէկուն, եթէ քաղաքա- ցւոց մեծամեծներէն վեց հոգի անձ- նատուր չըլլան մնացեալներուն տեղ մեռնելու համար. այս սոսկալի վճռոյն վրայ քաղաքը ահ ու դողի մէջ ին- կաւ :

Բայց քիչ ատենէն քաղաքացւոց ա- մենէն հարուստն ու ամենէն պատուա- ւորը եղող իւսթման տը Սէն Բիէր յա- ռաջ անցաւ և պատուիրեց անոնց թէ ալ չ'ողբան «ես կամովին պիտի մեռ- նիմ ձեզի համար» բտելով : Իսթմա խօսքը լմնցնելուն պէս, իր որդին և ուրիշ չորս մեծամեծ մարդիկ ըսին թէ իրենք ալ կուզեն մեռնել իրեն հետ : Ասանկով առ վեց մարդիկ երան Անգ- ղիոյ բանակը գացին բոկոտն և կախա- ղանի չուանք վիզերնին :

Ամէն մարդ կ'ողբար անոնց վրայ, նոյն իսկ Եղուարդին պաշտօնակալնե- րը կաղաչէին անոր որ ինայէ անոնց բայց անիկա բնաւ մէկուն մտիկ ընել չուզեց, մինչև որ Ֆիլիքիւք Թագուհին, ոչ Անգղիացէն նոր եկած էր իր երկրը այցելելու համար, իր վրանք գէաց, ճնրագրեց անոր առջև, և այս բարի մարդիկը չ'սպաննելու համար այնչափ թախանձանք պաղատեց որ վերջապէս Եղուարդ սա խօսքն ըսաւ. «տիկին, ձեզմէ բան մը չեմ կրնար մերժել, կու- ղէի որ դուք հօս գտնուած չըլլայիք» : Յետոյ Գալէին վեց մարդիկը անոր յանձնեց, որ ինչպէս կուզէ այնպէս ընէ. Ֆիլիքիւք ալ անոնց կերակուր և

պարգևներ տալով՝ նորէն խաղաղու- թեամբ տեղերնին խրկեց :

Մինչդեռ Եղուարդ Գալէն պաշա- րած էր, Ֆիլիքիւք Թագուհին ալ Սկով- տիացւոց դէմ մեծ յաղթութիւն մը ըրաւ, վրան զի Գաղղիացիք համոզած ըլլալով Սկովտիացիները՝ որ Անգղիա արշաւեն, Սկովտիացիք մինչև Եօրք յա- ռաջացան : Ասոր վրայ Թագուհին վու- թաց դէպ ի հիւսիս երթալու, բանակ մը խրկեց անոնց դէմ, և բոլորովին ջիւղ ու ցան ըրաւ գտնուեց Տըրհէմի մօտ Նէշլիլի Գրոսին մէջ, և իրենց Տալիտ Բ. Թագաւորն ալ գերի բռնեց 1546 հոկ. 12ին : Այս յաղթութենէն գրեթէ քանի մը տարի ետքը, մինչև այն ա- տեն անծանօթ եղող ժանտախաներէն ամենէն սոսկալին Անգղիան և բոլոր Եւրոպան աւերեց, որոնք Սէ Մահ կոչ- ուեցաւ. նախ Ասիոյ մէջ միլիօնաւոր ժողովուրդ զոհ տանելէ վերջը 1547ին իտալիոյ հարաւային կողմերը երևցաւ, և անկէ հետզհետէ մինչև դէպ ի հիւ- սիս տարածուեցաւ, ամբողջ Եւրոպիոյ ժողովրդոց մէկ չորրորդ մասը կոտորե- լով :

Անգղիոյ ամենաքեղ շինութեանց մէկ քանին Եղուարդ Գ. ի ժամանակ կառուցուեցան, մասնաւորապէս Ու- ինտսըրի դղեակը, որ Հէնրի Գ. ի ա- տեն սկսած էր և Եղուարդի օրով խիստ քեղ կերպով կատարելագործ- ուեցաւ Ուայքէմի Ուիլեմի անօրէնու- թեամբ, որոնք մեծ ճարտարապետ մը և միանգամայն Ուիլյէյսթի իմաս- տուն և բարի եպիսկոպոսն էր :

Այս Թագաւորութեան ատեն երե- ւան եղան առաջին Անգղիացի մատե- նագիրները, Զօրը և Կօրը բանաստեղծ- ները, և անուանին Յովհաննէս Ուիլ- լիֆ որ Սք. գիրքը Անգղիերէնի թարգ- մանեց և ուրիշներէն աւելի Սք. գրոց գիտութիւնը իրեն հայրենակցայ մէջ տարածեց :

Ուիլլիֆ Օքսֆորտի աշակերտներէն մին էր և Սք. գրոց մէջէն այնչափ գե- ղեցիկ տաղաչափութիւններ ըրաւ որ «Աւետարանի վարդապետ» և «վերա- նորգութեան Հայր» կոչեցին զինքը. խիստ շատ մարդիկ անոր գրութիւննե- րէն սորվեցան ճշմարիտ Բանն Աստու- ծոյ՝ փոխանակ այն սխալմանց և ա- լելորդապաշտութեանց, զորս այն ա- տեն եկեղեցւոյ մէջ կը սովորեցնէին :

Բայց այն մարդիկ որը հոգւով չափ յարած էին այս մոլոր վարդապետու- թեանց, կ'ատէին Ուիլլիֆը և իր եր- կու աշակերտները, և զանոնք արհա- մարհանօք «մոլորեալ» և «հերետիկոս» կանուանէին. բայց ասիէ աւելի «գէշ բան մ'ալ պիտի ընէին անոր, եթէ զօ- րաւոր բարկամեծներ զինքը չի պաշտ- պանէին, որոց գլխաւորն էր Եղուարդ Գ. ի որդիներէն մին Իօնթի Յովհան- նէս : Ուիլլիֆ իր բուն լըթթըր վի- ճակին մէջ խաղաղութեամբ մեռաւ : Իր մահէն երեսուն տարի ետքը իր ոս- կորները դերեզմանէն հանեցին ու այ- րեցին. բայց իր սորվեցուցած վարդա- պետութիւնները կեցան, որոնք այն- չափ խորին կերպով արմատ ձգած է- ին երկրին մէջ, որ խիստ հալածանք- ներն անգամ չի կրցան զանոնք ջնջելու :

Աչակերտ
Փանոսեան վարժարանի
Ս. Ա. Թիւրապիան

ՍՍ.Հ.Պ. ՂԱԶԷԹԱ
ԳԱՐԱՊԵՏ Ե. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Գալթատա Բէնճէկ մայի Բազարբոստա
Գ. Գ. Պոսի խանընտա